

Ба 218

А. Новіч.

АМЭРЫКАНЕЦ.

Апаведанне.

Цэна 10 кап.

КНИЖНИЦА

Б. Інституту Г. і Н.

Адреса *л*

№ *98*

Па інвентару.

№ *58*

1841

Ба 218

«Загляне сонца і ў нашае ваконца».

АМЭРЫКАНЕЦ.

Апаведанне.

А. Новіца.

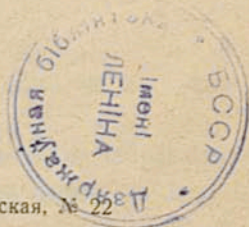
ПЕЦЯРБУРГ.

Друкарня К. Пенткоўскаго. В. Под'ячэская, № 22

1913.

Инв. 1953 г. 5218.

Бел. фронт
1994 г.

15. n. l. 2009

Амэрыканец.

А. Новіч.

На станцыю, апошнюю перад месам, малую, ціхую, прышоў поезд.

На пляцформе людзей было мала: стаяў начальнік у чырвонай шапцэ, малады, высокі жандар, старажы: было йшчэ чэлавек с пяць селян: сярод іх стары, гарбаты, дыхавічны жыд с пугай у руках: колькі дзяўчынак стаялі аподаль з грыбамі і чарніцамі ў кошыкахъ.

З вагону трэцяй клясы выйшаў малады чэлавек, гадоў пад трыццаць, чыста адзеты, у маленькай шапцы, доугіх лякераваных ботах, убранем і ўсім сваім выглядам падобны больш да немца і адразу падышоў да жыда.

— Дзень добры. Борух! сказаў ён весёла, надаючы руку. Як маішся?

Жыд зачаў аглядацца.

— Дзень добры і пану! Вы мяне знаеце, а я васъ нешта не пазнаю.

Я Юрка Гарасімовіч! Ціж ня помніш?

— Юрка Гарасімовіч! працягнуў жыд. Дык ён жэ ў Амэрыцэ. Зьвярнуўся хіба?

— Значыцца зьвярнуўся, калі тут с табой, як старая баба на рынку, таманіць, а часу нема, машына чэкаць ня будзе!

— Будзь спакойны, Гарасімовіч! у нас, хвала Богу, не

Амэрыка; гэта ў вас спешаюцца, а мы пасьпеім! Відзіш, кандуктар падышоў да дзяўчынкі, грыбы таргуе. Значыцца мае час. Трэба табе фурманку? спытаў Борух троху памаўчаўшы.

— Разумеіцца! атказаў Гарасімовіч. Можэш мяне з жонкай, е хлопчыкам, і крыхой рэчы адвязаці у Пятроўшчыну?

— Чаму не? і ў Пятроўшчыну і за Пятроўшчыну, куды хочэш: абы грошы.

— Ну, дык я зараз. Цана тая самая — дзесяць злотых за дзвух?

— Не! такой цаны даўно ўжо нема! ведаіш, па чом цяпер сена? а авесь — ані прыступіцца! Не, браце, менш як за два рублі не магу, за хлопчыка ешчэ якую саракоўку дасі.

— Ну, добра! сказаў Гарасімовіч, відзючы, што з Борухам ня скоро скончыць, — потым пагаворым! і скорымь крокамь нашоў да свайго вагону: ў вакне чэкала маладая кабетта, яго жонка.

— Мар'яна! зьвярнуўся ён да яе, фурманка ёсць, знаёмы нават жйд Борух. Давай барджэй рэчы!

Яны ўперад згаварыліся злазіць туть, калі будзе на чым ехаць.

Мар'яна зачала падаваць мужу рэчы праз вакно, на астатку вышла сама, трымаючы за руку хлопчыка гадоў шасці.

— Тыж, Мар'яна, гаварыў Гарасімовіч, набудзь туть, а я пабягу па багаж, іначэй паедзе да места.

Упыніўшыся з рэчамі, каторыя няслі ён сам, Мар'яна, стораж, нават малы Міколка нёс якуюсь скрыначку, йшоў Гарасімовіч праз вакзал.

— А! яшчэ адзін старадаўны знаёмы, сказаў Гарасімовіч, увідзеўшы высокага чалавека з рыжай барадой, у лапцёх, шэрай самадзельнага сукна бравэрца. Дзень добры, Рыгор!

Той троху зьмешаўся, ня ведаючы, мусі быць, як вітаць такога пана, якім выглядаў Гарасімовіч, але ён ужо паставіў на падлогу чэмаданы і цалаваў свайго таварыша. Хвала Богу, першы шаг на роднай зямлі і спатыкаю добраго чала-

века. А скажы, гдзе Амільян? цяпер хтось другі тут на станьці звоніць!

— Нема Амільяна; ужо трэці год, як памёр!

— Памёр? вечны пакой яго душы! Ну! казаў далей Гарасімовіч, падаючы руку Рыгору, будзь здароў; еду да дому; будзін у Пятроўшчыне — заходзь, многа аб чым ёсьць гаварыць.

Борух з балаголай ужо чэкаў. З будкі выглядала якась маладая жыдоўка.

— Борух! загаварыў Гарасімовіч, — штож гэта? я думаў, што мы адны паедзім; нас с табой чэцьвёра, столькі багажу, а конь адзін, ды, як уважаю, саўсім не асілак.

— Гэрст? *) мой конь слабы? запытаў з агромным задзіўленьнем Борух. А як жа Борух ужо трыццаць гадоў возіць ніхто йшэ ніколі не казаў, што коні ў Боруха кепскіе? Кал гэта кабета з намі якую вярету праедзе, дык толькі тэй бяды. Што яна дужа важыць, такая маладая, дэлікатная кабета? Ёй трэба на шабас, тут-блізка. Ехаць ешчэ весялей, калі людзей больш.

— Ты ешчэ можэ набіраіш жыдоў і павернуцца нельга будзе?

— Якіх жыдоў? што ты? з абразай у голасе гаварыў Борух. Ціж жыды каменья, што на дарозе валяюцца? Нікого больш ня будзе! Нашто шмат: гэта і зноў кепска, — бурчаў жыд, усаджываючыся на перадку.

Жыдоўка паціснулася, сяк-так селі. Спачатку ехалі тасьцінцэм, па добрай дарозе, між старых у два рады з кожнага боку бяроз, але ў скорасьці Борух зьвярнуў на старану. Пашоў пясок. Конь ледзь цягнуў балаголу. Борух ужо ішоў пеш'ю і нават ад часу да часу браўся за атасу, каб памагчы каню.

— Здаенца, тут быў лес, калі я выезджаў, зачаў Гарасімовіч.

*) Нуш? —

— А мусіць быў! атказаў Борух. Быў, але сплыў! Шукай цяпер яго далёка атсюль, аж у Парыжу!

— У Парыжу? спытаў з задзіўленьнем Гарасімовіч.

— А гдзеж іначэй? Пан, прадаўшы лес, выехаў у Парыж, значыцца і лес там!

Дарога пашла ў гару, ехаць было ўсё цяжэй. Злез з ваза Гарасімовіч, саскачыў і хлопчык. Ешчэ с паўвярсты... Паказаўся лес, стары, густы.

Хлопчык пабег уперад і счэз прамеж хваямі.

— Не заблудзіся там, Міколка, закрычала з будкі Мар'яна.

Увыйшоў у лес і Гарасімовіч. Ціха было там, ня чуваць было птушак, толькі гдзеесь недалёка адзываўся дзяцел. Ледзь калыхался галіны хвой, ступаючыся у самымъ вярху адна аб адную.

— Татка! глядзі, сколькі чарніц! крычаў ад радасьці Міколка! А чырвоных — суніц німа.

— Німа, сыноч! Прашла пара іх; а вось і я штось цікавае табе пакажу! Гарасімовіч падвёў сына над елку; там ледзь прыпушэны шлынікам сядзелі два баравікі—адзін з добрую шанку, цёмны, блізка чорны, а другі каля яго маленькі, чысьценькі, з рыжай галоўкай.

— Шкода, што німа часу, казаў Гарасімовіч, а то каб добра пашукаць, знайшліб па суседству яшчэ грыбоў.

— А вось, глядзі! ізноў закрычаў Міколка. І ён пачаў выцягіваць з зямлі лісіцы.

— Не, сынку! гэта ня тое, далёка да баравіка! А жыды іх надта шануюць, бо рабак ня есьць!

Аднак, сыноч, хадзем!

І яны паспяшылі з лесу.

Борух чэкаў.

— Садзіся, Гарасімовіч! Дарога цяпер пойдзе лепшая. Трэба націскаць каня, іначэй зашабасуем у полі!

З гэтымі славамі Борух зацмокаў губамі, замахаў пугай.

заторгаў лейцамі, стары конь закруціў хвостом, з усеі сілы даў нагамі у перадок і пабег, раздуваючы бакі, як кавальскі мех.

— Як жэ гэты лес не поехаў у Парыж? спытаў Гарасімовіч.

— Забыўся? атказаў Борух. Лес казённы! О, каб ён быў паньскі—тут даўно бы і пнёў ня было.

Лес пачаў радзець... Паказалася вёска. Куча дзяцей босых, у вадных кашульках выскачыла атчыняць варты.

Мар'яна развязала клумак, адшукала цукеркі і кінула цэлую жменю.

Дзеці рынуліся за імі, пачалі тузаць адзін аднаго, падняўся крык... Якаясь дзяўчынка адыйшла на старану, у голас плачучы.

У канцы вёскі стаяла хата з высокай гонтавай страхой, з усяго відаць, карчма. Борух пад'ехаў, раскелзаў каня і падвёў яго пад студню.

Выйшоў жыд, серэдняго веку, моцны, чырвоны, прывітаўся з Борухам і зачаў гаварыць яму па жыдоўску і так не пераставаў апавядаць штось, як можна было уважаць по тварах абыдвух жыдоў, цікавае, аж пакуль не поехалі далей.

З вёскі дарога пашла у дол, конь пабег шывчэй, а жыд той ускочыў і сеў каля Гарасімовіча.

— Яшчэ адзін пасажыр у нас, пане Борух? спытаў ён.

— Што ты усё лічыш, Гарасімовіч? які гэты пасажыр? атказаў Борух. Калі мой швагер Залман крыху пад'едзе з гары, дык ён пасажыр?!..

— А вы, пане Залман, далёка? звярнуўся да яго Гарасімовіч.

— Не, тут з вярсту, каля Пакусы.

— Саўсім блізка, дадаў Борух: ён троху гандлюе быдлам, збожам, трымае ешчэ з адным панам хвальварак, дык яму трэба быць то тут, то там, усюды пасьпець.

— Так вы, Гарасімовіч, цяпер з Амэрыкі? спытаў Залман. Добра там вам паводзілася?

— Нішто сабе.

— А нашых жыдкоў там відзелі?

— У тым месьце, гдзе я працаваў апошні год, іх саўсім ня было, а так ёсьць усюды і на фабрыках, і на заводах, займаюцца гандлем, ёсьць нават і такія, што каля ралыі ходзяць, але ўсёж такі раўнуючы с тым, што у нас, дык у Амэрыцэ жыдоў мала.

— Значыцца, гаварыў з ледзь прыметным усьмехам Залман, гарэлікі там людзі ня пьюць, усе багатые, шчасьлівые? Перапыніў Борух.—

— Мусі маеш зэгарак, Гарасімовіч; скажы, калі ласка, каторая гадзіна?

— Баішся спазьніцца на шабае? Будзь слакойны, калі нікого шчэ не пасадзіш, а Залман злезе, то як раз над зирок будзіш у сваёй Гінды. А што, як яна? здарова? мусі быць, пастарэла?

— Ну, што Гінда? атказаў Борух. Якое яе здароўе! Ведама, старая кабета! Што яна выгóду калі відзела? І кашляе, і крыж баліць і пад сэрцэм пячэ. Працуе ішчэ больш: жыцьцё ўсё даражэй, я пастарэў... Якіе маё зарабаткі?

Вось ты ўсё мяне лаіш, што я падарожных набраў. А штож ты думаіш, шмат я зарабляю? Прыдзе шабае і часам ня ведаіш, ці будзе за што яго справіць. Мясца хоць які фунт купіць трэба? Раз на тыдзень! Га? Як ты думаіш, Гарасімовіч? Трэба і да мяса, трэба спячы халы, кугель. Усё гэта трэба.

Працую я, жонка дзень сядзіць у крамцэ, у ночы пячэ куханы. Ніколі ня увідзіш яе без работы; калі німа нічога больш — паньчохі робіць. Працуюць дзеці, хто як можа, а якое нашэ жыцьцё?

.....

Была ўжо гадзіна пятая, калі Гарасімовіч уехаў у родную вёску.

Была гэта звычайная, як усе, беларуская вёска, але ста-

яла на высокім берэзе рэкі, каля хат дзе-нядзе былі садочкі, на вуліцы па бакох раслі бярозкі, часам ліпкі, за рэчкай пашла сенажаць, а за ёй далёка сінеў лес, і у гэту пару над яркімі косамі летняго сонца Пятроўшчына выглядала і весёла і прыгожа. Не далей, як за вярсту быў маёнтак пані Нетычаньскай; відаць быў палац, кругом яго сад, хлевы, абора і другіе будынкі, крыху на старане—млын; з другога боку вёскі, прайшоўшы кавалак сенажаці, на ўзгорку стаяла цэрква, старасьвецкая, збудаваная ішчэ базыльянамі. Балагола застанавілася каля старай з разламаным ганкам хаты; дзьверы былі зачынены; на дварэ ня было ні душы. З гароду з варывам у прыполе вышла старая кабета; гэта была матка Гарасімовіча—Алёна.

— Ціж гэта ты, мой Юрчка? загаварыла яна, і кінулася да сына. Які дарагі госьць! а яж і ня ведала, што ты сягоньня прыедзіш! Усё мне здавалася, што ў нядзелю. І ў дому нікога! Сцёпка паехаў да места, Тарэса з дзіцём пашла жаць ў двор, гаварыла старая з вачыма поўнымі слёз, цалуючы то сына, то Мар'яну, а найбольш Міколку. Дай жэж паглядзець на цябе, мой ты сыноч даражэнькі.

— Зачэкай крыху, мама; ня будзім трымаць Боруха: ён сцяпніцца на шабас! І Гарасімовіч палез у кішэню па грошы. Падышоў Борух.

— Добры вечэр, Алёна! вось вам Бог ішчасьце паслаў: вярнуўся сын, жывы, у добрым здароўі; прывёз крыху грошы!

— Штож гэта у вас, мама, зачаў Гарасімовіч, унёсны рэчы у хату, німа нікога ў дому? Ці ж у запраўду не спадзеваліся? Яж выразьне напісаў, што сягоньня, у пятніцу буду.

— Эх, сынку! ціж мы пісьмениныя? паняслі твой ліст да Лукаша, чытаў ён чытаў, бэкаў—бэкаў, ў астатку мы так і не даведаліся, калі ты манішея прыехаць.

А штож Сьценка робіць у месце: такі гарачы час!

— Павёз да места каменя! З паўрубля заробіць.

— А сколько даюць у дзень касцу? У пані, мусі быць, ішчэ шмат сена ня скошэна.

— Касцом цяпер добра плацяць і чатыры злотых, а то ішчэ з дзісяткай і панскі харч.

— Ну, цяпер аблічыце, маці: Сыцёнка страціў час, збіраючы каменьне, паехаў да места—страціў блізка цэлы дзень разам с канём і возьме, нават, калі нашэнніць, ня больш таго, што зарабіў бы адзін без каня ды ішчэ прахарчыўся бы. Вось ужо у нас, у Амэрыцэ, ні водзін чэлавек так ня зробіць.

Дзьверы ў хату атчыніліся і ўбеглі два хлопчыкі 6—7 гадоў, зараз жа сціхлі і застанавіліся ля парогу.

— Сыцёнкавы дзеткі? запытаў Герасімовіч, скіўнуўшы на іх галавой.

— Ну, дзень добры, дзеці! Не пужайцеся: я ваш дзядзька—Юрка, гэта ваша дзядзіна Мар'яна.

Міколка подышоў да дзяцей і падаў старшаму руку; той адварнуўся і зачаў разгрэбаць попел у прыпечку.

Пятрусь—гаварыла Алёна, чагож ты саромейся? гэта ж ваш брат Міколка. Мар'яна дастала цукеркі і падала дзецям. Абыдва хлопчыкі скоса глянулі, вырвалі цукеркі і ізноў адварнуліся.

— Гдзеж гэта вы былі, дзеці, калі я прыехаў? спытаў Герасімовіч.

— Кунаца хадзілі! разам атказалі дзеці. Алёна пагледзла то на Міколку то на Пятруся з Янкай.

— Родных братаў дзеці, казалы яна да сябе, а як ня падобны адзін да аднаго!

Міколка падыйшоў сьмела, як стары надае руку, глядзіць проста у вочы, а нашы вясковыя, як тые трусікі.

— Як тут брудна у вас, маці, казаў, аглядаючы хату Герасімовіч: сколько броду на палацах, за печкай! Па кутох павуцінне! Падлогі у вас, праўда, нема, а ўсёж такі маглоб быць чысьцей; абалонкі (шыбы) ад вялікадня ня мыты.

— Эх, мой ты Юрчка! гдзе тут нам думаць аб чыстаце?

Я—старая, Сыцэчка—альба на рабоце, альба ў месьце, Та-рэса так сама працуе.

— Ціж так багата часу патрэбна, спытаў Гарасімовіч. Глядзіце, мама! Мар'яна! звярнуўся ён да жонкі, даставай мне фартух і ідзі памагаць. З гэтымі славамі ён атшукаў мятлу, пачаў змятаць пыл, павуціне, Мар'яна ўзялася за абалонкі (шыбы). З задзіўленьнем паглядала на іх Алёна.

У скорасьці прыехаў Сыцэнка.

С таго, як ён увыйшоў у хату, як зачаў гаварыць, было відаць, што быў ён троху п'яны. Гарасімовіч не паказаў віду, што гэта заўважыў. Браты прывіталіся.

У хату ўвыйшла суседка Агата; кінула работу, набегла да залоўкі Тацяны, сказаць ей, што прыехаў Юрка, але тая навіну гэту ужо ведала і сама збіралася ісьці. За Агатай у след з'явілася Гануля, за ёй Мар'я ішчэ колькі баб; з мужчын прыйшоў стары дзядзька Гарасімовіча Анупрэй, рэшта была на рабоце.

Усякі уходзючы, казаў „пахвалёны“, альбо „добры вечэр“, надходзіў да Юркі і вітаўся з ім, але ён работы ня кідаў і госьці садзіліся на лаве, паглядаючы на „амэрыканцаў“.

— Ну, як жывеш, дзядзька? звярнуўся Гарасімовіч да Анупрэя.

— Што я, атказаў той. Аб сабе нам скажы! Тыж ня гдзе быў, не да места езьдзіў, быў, як той маскаль Лукаш кажэ, за морам-акіянам!

— Казаць доўга, дзядзька, а тут ішчэ работа! Выбачай і ты, дзядзька, і вы, суседзі! Ведаю, што вам цікава паслухаць, як і што дзеіцца ў Амэрыцэ і праўду кажучы, дужа ёсьць аб чым казаць, але для гэтага патрэбны вольны час; у нас, у Амэрыцэ, нават прыказка ёсьць асаблівая.

Міколка, каторы да гэтай пары штось ціха гаварыў дзецям, сказаў у голас колькі незразумелых слоў.

— Па якому гэта ён? спытаў Анупрэй, няўжож па амэрыканску?

057-00

— Па ангельску, аб'ясеіў Гарасімовіч, гэта ён за мяне сказаў, што значыцца: час—грошы! Там усякі шануе час, рупіцца жыць так, каб кожная гадзіна была занятая; атначваюць людзі толькі ў нядзелю і пчэ ў такое сьвята, як Вялікдзень, Каляды. За тоеж і жыцьцё другое.

— Так, так! казаў Ануірэй.

— Хата ў амэрыканца, думачыу далей Гарасімовіч, нават у простаго парабка чыстая, адзеты ён, як нан, не пазнаіш, што просты чэлавек, есьць добра, ў волю; дзеці вучацца у школе, неграмадных німа...

— Ну, як жэ гарэлка? няўжо ня ўжываюць саўсім? спытаў Ануірэй.

— Пьюць, дзядзька, пьюць! Людзі ўсюды людзі, але пьюць з розумом. У будні дзень у шынок ніхто ня пойдзе.

— Вось відзіш, сястрыца, загаварыла адна з баб да другой, калі разумныя людзі—дык Бог ім і дае! А мой жэ Васіль! Так калі цьвярозы, благога нічога ня можна сказаць, а як дарваўся да гарэлкі—пакуль не зваліцца—не адыйдзе. Паедзе на рынак—назад конь сам вязе свайго гаспадара да дому, а ён труп-трунам.

— Штож цяпер думаіш рабіць, Юрка? спытаў, крыху намаўчаўшы, Ануірэй. Тут застанешся, ці да места паедзіш, будзіш службу шукаць? С тваім разумам прымуць усюды!

— Нашто маю служыць? атказаў Гарасімовіч. Застануся тут. Думаю я так, што калі чэлавек захочэ—леней будзе жыць тут, чым у месьце.

— Нудна у нас, Юрка; беднасьць, бруд, цесна, зямлі недахват, а якая ёсьць—кепекая: у полі пясок, альбо камень, сенажаць—петра!

— Ня бойся дзядзька, вясёла атказаў Гарасімовіч: мяне не застрашыш! Думаіш, мне ў Амэрыцэ лёгка было? Мала гора, бяды я відзіў? С пачатку здаралася ні раз і так, што ня ведаў ці будзе за што купіць фунт хлеба сабе і жонцэ; а і потым, калі кожны грош крывавымь потам

трэба было зарабіць! За тое загартаваўся і цяпер не баюся жыцця!

А гдзеж Сьцёпка? звярнуўся ён да маткі.

— Пашоў мусі быць у двор, адказала тая, троху змешаўшыся.

— Сьпіць пад наветкай, рантам адазваўся малы Пятрусь.

Усякі, відаць, зразумеў, што гэта значыць, бо ў хаці адразу зрабілася ціха.

На другі дзень Гарасімовіч аглядаў гаспадарку, пашоў у поле, паправіў плот, наладзіў вароты.

— Шкода, што нема лесу, гаварыў ён матцэ, саўсім разваліваіцца у вас хлэў; глядзіце, мамка, бярэвенья ў нізу знілі і сьвіньні аттуль могуць вылезьці.

— Ужо і вылазяць, сынку; анэгды гляджу, наш патьсвінак у бульбе; думала, — дзьверы атчынены, аж не! спад сыцяны вылез!

— Вось, мама, дастану у пані лесу, ў месьце, куплю цьвякоў, інструмэнт сталярны, бо у вас апроч тапара і пілы німа нічога і возьмуся за вашу гаспадарку.

— Ой дзякуюж табе, сынку, нехай Бог дае табе здароўе! І аткуль ты толькі ўсё гэта умеіш?

— Забылася мама, як нашы дзеўчаты кажуць: абы скакаць навучыцца, а работы гора навучыць!

У нядзелю пад вечэр пашоў Гарасімовіч у двор.

Пані была ў дому: пакаеўка пабегла да яе і скора звярнулася:—Я аб табе сказала пані, можыш ісьці.

Пані, кабета гадоў над пяцьдзсят, высокая, калісь, відаць, прыгожая, выйшла да Гарасімовіча у пярэдні пакой з якойсь кнігай у руцэ. Сказаўшы дзень добры, Гарасімовіч падышоў і, хацяж надта не хацелася, пацаловаў пані ў руку.

— А! дзень добры, загаварыла яна па беларуску, дашываючы польскія словы, вітай жэ, пане амэрыканец! Якіж з цябе зух! Ніколіб не сказала, што ты той самы Юрка Гарасімовіч, што жыў тут таму шэць гадоў. Што значыць ся-

род разумных цывілізованных людзей пажыў! Надта рада я! Ну, як жэж жонка? здаецца і дзіця у вас было?

— Дзякую, пані! атказаў Гарасімовіч, жонка здарова, хлопчык у нас — сёмы гадок.

— Ну, штож? добра жыць у Амэрыцэ, а ўсёж такі да дому захацелася? Рад, што вярнуўся да хаты?

Пані не прасіла Гарасімовіча садзіцца, але ён адыйшоў троху і сеў на крэсле каля сьценкі. Нічога не сказала пані, а ў душы падумала: Што значыцца быў у Амэрыцэ! піж пярвей ён бы пасьмеў сесці пры мне?

Заўважыў яе незадаланьне і Гарасімовіч.

— А нудна было с пачатку на чужыне?

— Надта нудна, пані! А ішчэ біда, што на іхнаму доўгі час не разумеў ані слова.

— Добра зрабіў, Гарасімовіч, што паехаў да Амэрыкі, а ішчэ лепей, што вярнуўся да дому, у родную вёску. Тут застанешся жыць, ці можэ куды на старану пойдзеш? пытала пані, хацяж ужо ведала, што Юрка застаецца у Пятроўшчыне.

— Хацеў бы, мая пані, у дому застацца, досець бадзяцца на сьвеце!

— Разумне гаворыш, віншую цябе, як усякога, хто свайго роднага не забываецца, гаварыла з радасьцю у голасе пані.

А скажы мне, на чужой старане, сярод разных недаверкаў, не забыўся ты нашай святой веры?

— Не, пані!

— А у касцёле быў?

Гарасімовіч троху змешаўся.

— Паеду на гэтым тыдні да места—пайду на мшу, а тым часам памаліцца зайшоў сягоньня у цэркву.

— Вось відзіш Гарасімовіч: каталік, а маліцца пайшоў да цэрквы; пажывеш ішчэ дык, можэ у жыдоўскую школу пойдзіш! Не спадзевалася я гэтаго ад цябе! Жменька тут нас католікоў у Пятроўшчыне, нам трымацца трэба свайго.

— Панечка дарагая, атказаў Гарасімовіч, калі пані заста-

навілася, ціж я перэстаў быц каталіком праз тое, што зайшоў у царкву? Касьцёл далёка, калі йшчэ я буду у месьце, а па такой дарозе, столькі гадоў ня быўшы у дому, трэбаж падзяковаць пану Богу за яго ласку! Ды у гэтай царкве, панічка, я йшчэ малым дзіцём з нябошчыкам бацькай што свята бываў.

— І кепска рабіў! са злосьцю атказала пані. Хочэш маліцца, касьцёла німа—узяў Злоты Алтарык, уклечыў перад абразам, сказаў пацяры і досьць!

— У нас, у Амэрыцэ, пані, казаў Гарасімовіч, саўсім іначэй: хто гдзе хочэ маліцца, той туды і йдзе, моліцца як хочэ, як умее; я шмат гдзе быў і толькі у вадным месьце напаткаў касьцёл, хацяж і нямецкі, а так усюды кіркі нямецкіе, альбо ангельскіе. Прыдзіш, бывала, сядзіш, узапраўду, як на нямецкім казані, хоцьбы слова зразумеў, але чуўш сэрцэм, што ты ў дому Божым, сярод людзей, што прышлі маліцца, і сам молішся па свому, як калісь маліўся у роднай старонцы у касьцёле.

Счасам падучыўся я па ангельскаму, зачаў разумець, зрабілася лягчэй.

Так у кірху нямецкую, чы ангельскую збіраліся і немцы, і англічане, і нашы і ніхто нікому не перэшкаджаў, адзін з аднаго не сьмеяўся. А прыедзе, бывала, ксёндз—мы, каталікі, усе да яго!

— Не разумею я, браце, такой веры, с пагардой атказала пані і ўстала.

Гарасімовіч увідзіў, што размова скончана, падаловаў пані руку і вышаў.

Неяк у сьвята пад вечар на берэзе рэчкі у зацінну, прымасьціўшыся на пні старой вярбы, сядзеў з вудой Гарасімовіч.

— Вось, гдзе ён! пачуўся вяселы голас. Памагай Бог!

Гарасімовіч аглянуўся.

Пад берагам стаяў невялічкі стары чалавек, адзеты бедна, але по мяставому, у якойсь ня то чыноўніцкай, ня то афіцэрскай з аксамітным акалышкам шапцэ.

— А! дзень добры, пане Лагуньскі! і старасьць цябе не бярэ.

— І ты аб старасць? Ня ўжо ж ня можна бяз гэтага? гаварыў ня то удаючы злосьц, ня то ўзапраўду гневаючыся, Лагуньскі. Які я стары? Што сівы ды троху лысы—дык гэта і з маладымі здарайца, а ў мяне, трэба табе сказаць, інчэ з дзяцінства праве што год была на галаве рожа.

— Ну, ня буду больш, ня гневайся! казаў усмехаючыся Гарасімовіч.— Як жывеш?

— Што я! атказаў госьць, аб сабе кажы!

— Добра, але перш сяду на свае мейсца.

— Сколькі гадоў вуды ў руках не трымаў!

— Можэ і ты хочыш? там ляжыць і шчэ адна вуда, бяры!

— Не, дзякую! кепекі я рыбалоў, недавіджу. Лепей посяджу тут у цяньку.

А якжа тут добра, казаў ён усаджываючыся на самым беразе, на купіне. Добрае мейсца абабраў! Ціха; вада, пане дабрадзею, як заснула; толькі каля твайго паплаўка вір круціцца... А што? ёсьць? гаварыў Лагуньскі, увідзіўшы, што Гарасімовіч рантам выцягнуў вуду, а на кручку блішчэў, выкручываўся ладны акуль.

— Дзякуй табе, Лагуньскі, прынес мне шчасьце, адразу рыбка ўзялася.

— Дык вось я і кажу, цягнуў далей Лагуньскі, як тут добра ў зацішшу на мястовым пыле, брудзе; саўсім другім чалавекам сябе чуіш! Ціха, ледзь прыметна шчэлясьціць лісьця, наветра свежае, чыстае, з за рэчкі ідзе пах ад скошанага сена... Мусі быць мурог?

А ластаўкі як нізка лётаюць, можна думаць, што вадучоўцы крыльлямі чэрпаць. Не іначей на дождж! Драч у пракосах крычыць якбы хто яму за гэта грошы плаціць, ні на мінуту не застановіцца!

Вось ніколі у вочы не бачыў драча! Кажуць птах саусім невялічкі!

А баця! Ты толькі паглядзі на яго, з якой навагай ходзіць па сенажаці, як той, пане дабрадзею, маскаль міколаеўскі на вученні...

Што? ізноў акунь. Гэтак усю рыбу вылавіш! Хоць на завод пакінь.

А вячэра, пане дабрадзею, будзе каралеўская, казаў Лагуньскі, нават і ня для тых, хто, як я, адмахаў дарогу на апастольску—пешкі. — Даўно ўжо збіраўся да цябе, пане Ежы! Шукаў на месце, сумысьне хадзіў колькі разоў на Высокі рынак, распытваўся Пятроўцоў аб цябе, нарэшце — лахі пад пахі і тут!

— Дзякую, атказаў Гарасімовіч, не адрываючыся ат палатка, каторы то разам анушчаўся на глыбіню, то зараз жэ ізноў з'яўляўся на вярху.

— Па дарозе бачыў тваю хату, казаў далей Лагуньскі, шчыбка ідзе работа: ішчэ месяц—два і ўходзіны справім.

— Німа рады, атказаў Гарасімовіч, летам абы дзе перабудзіш, а зімой парой якжэ мы дэве сямь у ваднэй хаце намесьцімся?

— А лесу-ж навазіў! Ня ўжо ж такі праўду у месце кажуць, што будуіш фабрыку?

— А што ж тут такога асаблівага? Чаму я ня магу мець фабрыку?

— Як німа асаблівага? у Пятроўшчыне, наш жэ чалавек і — на табе! фабрыка!

Кажуць: быў у Амэрыцэ. Праўда! Але што з таго? Відзіў я тых, што з Амэрыкі варочаюцца. Ты ня першы! Прывяза грошы... А што ён з імі робіць? Добра, калі каторы хату на правіць, альба карову купіць, а то зложыць свой капітал на пачце і патрошку бяре аттуль, аж пакуль усё высмакчэ. Я ўжо ня буду казаць аб тых, што пачынаюць лайдачыць і замест карысьці толькі здароўе сваё руйнуюць і другім благі прыклад даюць. А тут фабрыка! Дзіўна!

— А вось, як засьвінчэ гудок, пацягнуцца да места і з места вазюры, тагды зразумеіце!

Ты, дзядзінька, ня можыш уверыць, што можна у нас чым займацца, апроч ральлі? А я табе скажу, што на нашых пяскох і балотах, лежаць часам скарбы; у каго ёсьць ахвота і сіла, той тут знайдзе такую Амэрыку, якой і за морам німа!

Лагуньскі маўчаў.

— Ня верыш — прыгледзься! Сколкі ў нас немцаў, жыдоў будуюць заводы, фабрыкі і набываюць грошы. Земля наша, кажуць, бедная. Праўда: але казна нас ішчэ ні разу не карміла, як корміць ад часу да часу іншыя багатыя губэрні.

Што, наш селянін ня мог бы так сама нарыхтаваць фабрыку, альба заняцца другой якой гаспадаркай, там, гдзе земля ня родзіць, альбо з ёй надта куса? Вось, пане Лагуньскі, я і хочу быць такім селянінам і дасьць Бог, буду! Нехай тады ўсякі відзіць, што і мы, беларусы, не такіе ўжо на нішто людзі, за якіх нас маюць!

— Кажыш, мы „беларусы“ — значыцца і ты беларус і мяне, можэ, маіш за беларуса? з вялікім задзіўленьнем спытаў Лагуньскі.

— А хтож ты? атказаў Гарасімовіч. Можэ немец? альбе жыд?

— Дзіўна, гаварыў Лагуньскі: шэсьць крыжыкоў пражыў на сьвеце, на сёмы пайшло і сягоньня даведаўся, што я, каталік, шляхціц, — беларус! Аткуль гэта?

— Аткуль? Доўга казаць, пане Лагуньскі. Калі-кольвек другім разам!

— Добра! нехай будзе так, як Сора казала!

Дый аб чым жэ мы гаварылі? Ага! Як жэ-ж з грашымэ? Няўжо ж так разбагацеў?

— А жыды на што!..

Як раз у гэту мінуту паплавок шыбка пашоў у глыбіню. Гарасімовіч выцягнуў вуду, але на кручку ня было нічога. Эх, подлая плотка, толькі чырвяка аб'ела! Добрая рыба

акунь: трах, пацягнуў і ёсць... Пытаешся аб грошы?.. Пашоў я да нашага Шмуйлы і кажу: хочыш зарабіць?

— Чаму не, атказывае, які жыд ня хочэ зрабіць?

— Дык вось, кажу яму, знайдзі мне такога чалавека, каторы бы мне пазычыў грошы (кажу сколько) на два ці тры гады; інтэрэс пэўны, гліна наша такая, што далёка ў ваколіцы такой не найдзіш.

— Ну і штож? слытаў Лагуньскі.

— А штож! Знайшоў Шмуйла мне жыда. Доўга той распытываўся, аткуль я, гдзе працаваў, ці вучыўся; узяў мяшочык гліны. Прайшло колькі дзён, з'яўляцца сюды з другім жыдам, маладым; аглядалі мейсца, каналі гліну, прыха-дзілі і сюды на рэчку.

Канец канцоў даў ён грошы, працэнт, разумеіцца, добры, але і не занадта вялікі.

— Выхачай, Гарасімовіч: застанавіў яго Лагуньскі: у мяне ўсё свая думка: як жэ гэта так, калі мы беларусы, чамуж нашы кілбасы, шынікі, калдуны увесь свет называе літоўскімі, іначэ ні водзін чалавек ніколі іх не называў беларускімі?

— Як казаў ужо, што аб гэтым у другі раз, атказаў Гарасімовіч. Скончыў перш адно, калі ўжо зачалі!

— Ну, добра, слухаю! Значыцца грошы хоць, і за грубы процэнт, дастаў...

— Дастаў, пацвярдзіў Гарасімовіч і як відзіш старацца доўга ня трэба было, а вось са Сьдёнкай ледзь падзяліліся.

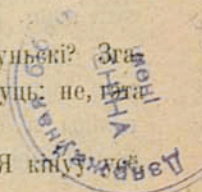
Што так?

— А бачыш-як: кажу я яму, так сама, як цяпер с табой адзін на адзін, раздзелім, кажу, ўсё паналавіні: ты сабе бяры палавіну, я — другую, якую схочыш; хата і ўвесь будынак твой.

Ціж можа быць для яго лепей? Праўда, Лагуньскі? Згадзіўся, а на другі дзень ужо разам с Тарэсай кажуць: не, ён для нас крыўда, мы бедныя, ты — багаты.

Маё багацтва, кажу, да гэтаго не належыць. Я кінду...

Кинв. 1900 г. 4

паехаў у далёкі сьвет, багата гора відзіў, а калі што зарабіў — дык гэтак маё шчасьця. А пры тым за ўвесь гэты час вы карысталі з маеі часьці, шэляга я ў вас за яе не ўзяў, нават ішчэ з Амерыкі па трэшку памагаў.

— За гэта дзякуемо, кажучь (гаварыла больш Тарэса, Сьцёпка маўчаў), а што нам крыўда — дык гэта праўда!

— Якаяж крыўда? пытаю.

— Да вас атказываюць, атходзіць большы кавалак сенажаці, ды і гароду у вас больш, чым у нас.

— Дык вы бярыце маю часьць, а я вазьму вашу!

Ня хочучь і так.

Што тут рабіць?

А мне трэба скарэй! Адрэзаў ім ішчэ сенажаці, абы толькі скончыць!

Тарэса цяпер маўчыць, але ў душы мусі быць усёж такі лічыць сябе скрыўджанай. Што тут порадиш з такімі людзьмі?

— Цёмныя, дурныя людзі, казаў Лагуньскі, і гневацца на іх не варта!

— Я і ня гневаюся, толькі смутна, як бяз меры бывае дурны наш селянін.

— А што думаеш, Ежы? І ты, каб не пацёрся сярод людзей, можаб і ты быў ня лепшы ад іх. Мужык наш баіцца ўсяго, нават там гдзе ня можэ быць ні якага страху. Бывае часам сьмешна. Паслухай, якоё здарэньне было аднаго разу у Мінску.

Неяк, пане дабродзею, на вакзале, якісь егомасьць падыходзіць да мужыкоў і кажэ: можэ, хто з вас едзе да Вільні, ці ў тую старану, я таму аддам білет трэцяй клясы. Ніхто не бярэ; маўчаць, паглядаюць то адзін на аднаго, то на гэтага пана. Ён і зноў: я купіў білет да Вільні, але выйшла так, што мушу застацца тут, білет усё роўна гіне, дык вось я каму кольвек аго аддаю, грошы мне ня трэба. Чэшучь па тыліцы, а білета не бяруць. Патекачыў жыд, вырваў з рук білет і ішчэ поў рубля даў.

— Нічога і дзіўнага, калі добра раскеміць у гэтым німа, казаў Гарасімовіч. І Сьцёпка і Тарэса і трэці і дзесаты ніколі не спатыкаліся с тэлавекам, хто бы зрабіў ім што добрае, так ні с таго, ні з другога. І так было спрадвечаў! Відзіў ён бізун, зьдзекаваліся над ім ўсе, хто мог; штож дзіўнага, што ён ня верыць цяпер нікому і калі ты да яго падыходзіш з раскрытай душой, са шчырым сэрцам, ён і думае: а ці німа, братка, ў цябе там за пазухай каменя?

Праз тое здурнелі мы! Жалімся на беднасьць, а часам праз свой дурны розум ня відзім багацьця пад носам. Сколкі вякоў, будзім так казаць, людзі ташталі наш пятроўскі дзірван, лаілі яго што ня родзіць: ўсе відзелі гліну, выбівалі ёй такі, ніхто не дагадаўся, што гэтай гліне цаны німа! Пашукай добра, папрацуў, падыйдзі з навукай — знайдзіш грошы там, дзе не спадзіваішся!

А мы жывём у беднасьці, брудзе, нэндзы, сварымся скім і дзе толькі можым. Возьмім веру.

Выйшла так, што ў Пятроўшчыне, я с еваякамі і інчэ дзьве-тры хаты-каталікі, рэшта—праваслаўныя. Ну, і нехай сабе! Будзьце вы праваслаўнымі, а мы будзім каталікамі, але будзім добрымі суседзямі, будзім жыць прамеж сабой па людзку! Дык не!

Пашоў я анэгдай да пані прывітацца. І штож? Зараз яна пытаіцца, ці быў у касьцёле, а як даведалася, што я зайшоў у царкву, бо касьцёл у месце, а я інчэ да места ня езьдзіў— як пашла—цэлая літанія! За шанку я ды на ўдзекі.

Ну, нехай пані! На тое йна і пані! А свой брат? Лукашаў Янка,— добры, працавіты хлапец; чаму бы яму не жаніцца з Ядвісяй— тут адна ў нашай жэ Пятроўшчыне бедная дзяўчына, гаспадарная, не блазніца; дык не: як жэ мы аддамо яе за рускага? Такіе то палякі з'явіліся у Пятроўшчыне!

І штож вышла? З нуды ды з жалю пайшла дзяўчына да места служыць, а там доля вядомая! Каму карысьць? Мужыку і так і гэтак кепска: Кастусю Гілю не далі мейсца—аб-

езчыкам прасіўся. — граматны, ундзер, мае крыж за вайну — ня можна, кажуць: католік! А сусед яго, такіж самы мужык, як ён, найшоў у двор — фурман з яго добры — не баруць: рускі! — праваслаўны!

Каму гэта патрэбна? На што?

— Так, так, праўда! казаў Лагуньскі, ківаючы галавой на знак савлаву. А штож, загаварыў ён, троху памаўчаўшы здаецца мне, фабрыка ня можа обыйсьціся без такога чэлавека, хтобы веў кнігі, рахунак; адным словам, пане добрадзею, пісьменную часыць?

— А ці ня хочыш ты да мяне у шчэтаводы? Інчэ рана аб гэтым думаць; трэба первей, каб было што лічыць ды у кнігі пісаць, ну але, што праўда — то праўда! А ціж добра аумеіш гэта дзета?

Якжэж не разумець, пане Гарасімовіч: хвала Богу і на маёнткаах служыў, і ў волаесьці, цяпер і зноў у сіроцкім судзе...

Татка, татка! пачуўся голас Міколкі.

— Ну пане Лагуньскі, загаварыліся ж мы с табой, глядзі сонцэ як нізка! А з баб смяёмся! Добра, што Міколка патекочыў! Вось збіру толькі вуды і гайда да хаты гарбату — чай піць!

Прайшло колькі гадоў.

Неяк пад восень, на дарозе з места у Пятроўшчыну жыд-рамізінік вёз пана. Быў гэта чыноўнік, служыў далёка гдзесь на Сыбіры; гадоў с пятнаццаць ня быў у роднай старане, прыехаў навідаюцца са сваякамі, зайшоў да свайго старога школьнага таварыша і, даведаўшыся, што той на дачы у Пятроўшчыне, паехаў туды.

— Слухай! Звярнуўся ён да рамізініка. Ты вязеш мяне ўзапраўду у Пятроўшчыну? Дарогу добра ведаіш?

— Пес.! атказаў жыд. Я ня ведаю дарогу! Каб мне столькі залатовак, сколькі я за гэта лета тут езьдзіў, дык я бы даўно сабе каня другога купіў!

— Я нешто не пазнаю мейсца, ціха казаў пан, а здаецца капісь ведаў кожную сцежку, кожны кусьцік! Помню, па правай старане быў лес: сколкі інчэ рыжыкаў тут бывала аб гэтай парэ!

— А вы, мусі быць, даўно тут ня былі? спытаў рамізік

— Скора пятнаццать гадоў.

— О! добры кавалак часу, сказаў рамізік. Лес ужо гадоў дзесяць таму высяклі і ніі выкарчавалі

— А відаць недаўно хтось с важнага начальства праезджаў, гаварыў пан, — дарогу напавілі. Бывала, бакі абабьеш тут, пакуль пераедзін і шчэ павінна тут скоро быць грэбля гора там ехаць, асабліва па дажджы, як цяпер!

Рамізік усьмяхнуўся.

— Пабачыце самі, якая цяпер грэбля, — і ён пагнаў каня.

— Глядзіце — паказываў жыд пугай унярод на дарогу, густа абсаджану вербамі: вось якая грэбля! Па старонах больш як у сажэнь глыбіні равы, усё высунэна: сколкі тут лягло каменя: пяску! За тое, бачыце, пане, як добра ехаць: лёгка нам і екаціне!

Паказаўся масток.

З за вугла дарогі выехалі вазы.

— Зачакаем тут троху! казаў рамізік, звярочываючы на старану; нехай вазы пераедуць!

— Скуль іх столькі? задекавіўся падарожны.

— Вазы? гэта таго самага чалавека, што дарогу правіў, вербы садзіў... І мост яго: ня шырокі, праўда, але моцны і конь цяпер ног не калечыць!

— Хтож ён такі?

— Амэрыканец, так яго ўсе называюць: тутэйшы пятроўскі мужык, па погляд, такі, як усе, але вось што нарабіў! Німа інчэ дзесяці гадоў, як просты звычайны мужык, есьці ў дому не было чаго — нашы жыдкі падгаварылі паехаць у Амэрыку на зарабаткі; нарабіў там колькі гадоў, а цяпер гэты Юрка Гарасімовіч — а гройсэ порыц! *)

*) Вялікі пан.

— Што, яны кафлі вязуць?

— Кафлі! Цяпер зачытайцеся у месьце—дзіця малое ведае кафлі Гарасімовіча; ведаюць і па другіх местах. Гдзе там! Летась паслаў свае кафлі на выстаўку—мэдаль дали!

О! казаў з вялікай пашанай у голасе рамізінік: а клутер конф!*) Бісмарк!

— Скажыж ты мне, пытаў падарожны: аткуль усё гэта?

— Аткуль? А вось як: ад вякоў, як стаіць сьвет, была ў Натроўшчыне гліна, такая, якой у цэлай губэрні, а можа ішчэ больш, німа! Ніхто гэтай гліны ня відзіў, а ён, Гарасімовіч, згледзіў; свайго кавалка зямлі было за мала, дык ён узяў ішчэ ў арэнду у суседзяў, яны яму з радасьцю аддалі, бо зямля гэта была да нічога, а ён, трэба праўду казаць, і цану добрую даў; грошы даў яму адзін багаты купец з нашых; наняў Гарасімовіч добрага майстра немца і пайшло!

— Ты мяне зацекавіў сваім амэрыканцам, звярнуўся ізноў пан да рамізініка, калі прапусьціўшы вазы, яны паехалі. Едзь, будзь ласкаў, паволі, і кажы далей! Штож твой амэрыканец не распанеў? не разлайдачыўся?

— Не! фанабэрыі ў ім німа; працуе, як чорны воя сам першы да работы, апошні з работы; усё думае, якбы гэшэфт свой павялічыць

Цяпер ён стараіцца зрабіць палустанок, ці пляцформу. Чуеце, пане, свішчэ гудок? Чыгунка тут аб якую вярету; каб яна астанаўлялася, ня трэба былоб да места возіць на конях. Ён і стараіцца. І выстараіцца! Ён такі! А ішчэ яму памагае, што якісь важны інжэнер у яго на дачы.

— Як? у яго і дачы? спытаў пан.

— Ён на усё, атказаў [жыд. Праўда, што упраўляцца з дачамі памагае яму жонка—добрая, працавітая кабета, як раз на ём!

— Якіе ж могуць быць там дачы? пытаўся пан, у вёсца ды ішчэ каля фабрыкі?

*) Разумная голова.

— Э! Ён і тут вывярнуўся. Быў у тутэйшай пані кавалак зямлі на узгорку каля рэчкі; пясок, нават лес ня рос, так, якісь крутавей; кусок да нічога! Але амэрыканец прыдумаў: кушпў гэты кусок і набудаваў дач.

Для гаспадаркі земля ня здатная саўсім, а для дач лепшай ня трэба: высака, недалёка лес, рэчка, блізка места. Сколькі тут я перавёз паноў; каб мне Бог столкі здароўя даў! А вы йшчэ пыталіся, ці ведаю я дарогу!

В зіце паночку, высокі комін? Гэта яго фабрыка!

Но—о, буланы, крыкнуў ён, атпачнуў, цяпер прыбаўляй ходу, і нам пан за тое прыбавіць!

І рамізнік пагнаў каня...

А. Нович.

1901

1901

B000000248 125 1

V. Беларускія тэатральныя творы:

51°	Модны шляхцюк, бытавая камедыя ў 1 дзеі. К. Каганца . . .	25	>
52°	У зімовы вечэр. Абраз Э. Ожэшко	35	>
53°	Хам	70	>
54°	Святаньне, жарцік. Чэхова	25	>
55°	Мядзведзь	30	>
56°	Міхалка, камедыя ў 1 дзеі	35	>
57°	Па рэвізіі. Абраз ў 1 дзеі Кропівніцкага	35	>
58°	Пашыліся ў дурні. Абраз ў 3 дзеях Кропівніцкага	60	>
59°	Як яны жаніліся. А. Валодзьскага	30	>
510°	«Паўлінка», камедыя ў 2-х дзеях—Янкі Купалы	75	>

VI. Беларускія музычныя творы:

61 bis	Беларускі пісьменнік з нотамі	15	>
62	Беларускія пісьні з нотамі. I част. Сабраў А. Гры- ніевіч	30	>
63	Беларускія пісьні з нотамі, II част. Сабраў А. Грыніевіч і А. Зізіўла	25	>
	Беларускія пісьні разложаныя на 4 часты: адна пісьніа і 4-х частах 10 кар., кожны ноль 3 кар.		
64	Чамуж мне ня пець. 65 Ой ляцелі гусі. 66 Дый кудыж ты.		
67	Ой пайду я дугам. 68 Ды ўжо сонейка.		
69 bis	А што там ідзе? J. Купалы, муз. Rogotскаго	10	>

Усе беларускія выданьня прадаюцца:

- у Вільні: у канторы газэты «Наша Ніва». У кнігарнях: «Культура», В. Ма-
 коўскага. М. Пясэцкай-Шляпеліс. I. Завадзкага.
 у Мінску: у кнігарнях: В. Макоўскага. Фрэнкеля.
 у Гродні: у кнігарні Шантыроўны, на Саборнай вул.
 у Вітэбску: у кнігарні Колуврат-Гэрвінскай, на Замковай вул.
 у Коўні: у канторы газэты «С. З. Тэлеграф».
 у Гомлі: у кнігарні I. Г. Сыркіна.
 у Слонімі: у кнігарні Грабоўскай.
 у Варшаві: у кнігарнях: Г. Цэнтнэршвэра. М. Арцта. Карабаснікова. Сыркіна.
 у Пецярбурзе: у кнігарні Польскай на Владзімірскім прасп. «Украінскі
 Базаръ» В. О., 3 л., № 24.